

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Алещенко В. І. доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник соціальної сфери України, Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0003-1560-7318>

Медведев В. К. кандидат військових наук, професор, заслужений працівник освіти України, Національний університет оборони України
<https://orcid.org/0000-0003-1113-5042>

У статті розкрито формування компетентностей у фахівця соціальної роботи у Збройних Силах України в умовах війни. Компетентність розглядається як цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність соціальних знань, умінь, цінностей, досвіду, що забезпечують гармонійну взаємодію людини в погонах і суспільства. Висвітлено особливості соціальної роботи як прикладної діяльності у Збройних Силах України.

Встановлено, що специфічні особистісні властивості соціального працівника, які необхідні йому для здійснення успішної професійної діяльності в умовах війни, тотожні характеристикам і основним компонентам соціальної компетентності. Розроблено пропозиції щодо формування професійної компетентності соціального працівника у Збройних Силах України.

Ключові слова: соціальна робота; соціальний працівник; компетентність; соціальна компетентність; професійні компетентності; професійно-особистісні якості; методи та технології соціальної роботи.

Вступ. Розвиток соціальної роботи в умовах війни в нашій країні, зокрема і в Збройних Силах України (ЗС України) показав необхідність професіоналізації цієї людської практики. Враховуючи реалії минулого та сьогодення, можна стверджувати, що сумлінна, з повною віддачею військова служба громадян значною мірою обумовлюється їх матеріально-побутовими умовами, рівнем соціальної захищеності, підтримки, соціальної адаптації. Отже, діяльність із реалізації встановлених законодавством прав та гарантій військовослужбовців є необхідним та суттєвим фактором якісного вирішення бойових завдань. Теоретично і практично ця діяльність отримала назву «соціальна робота у Збройних Силах».

Соціальна робота у війську визнана у більшості країн світу. Основою цієї спеціальності є прояв гуманного ставлення людини до людини. Фах – соціальна робота дозволяє самореалізуватися тим, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших людей, тим, хто прагне допомогти іншому жити гідно, незважаючи на фізичні обмеження, душевний злам чи життєву кризу.

За світовими стандартами фахівці із соціальної роботи можуть працювати на різних рівнях реалізації соціальної політики держави – на рівні управління, правового захисту, матеріального забезпечення, освіти, безпосередньої практики. Це, в свою чергу, вимагає підвищеної уваги до формування професійних компетентностей

соціального працівника, практичного застосування соціальної роботи у воєнний час.

Метою статті є аналіз тенденцій та чинників, що впливають на затребувані компетентності соціальних працівників та активізують наукову дискусію з приводу переформатування професійного та освітнього стандартів.

Вивчення досвіду соціальної роботи в умовах російсько-української війни, показує, що соціальна підтримка «людині-яка воює» потребує вирішення наступних завдань: розглянути основні етапи, принципи проведення соціальної роботи, здійснити пошук шляхів підвищення її ефективності.

Теоретичне підґрунтя. Формуванню професійної компетентності соціального працівника присвячені дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, А. Белінської, В. Бочарової, О. Карпенко, А. Ляшенка, І. Миговича, Г. Попович, В. Сидорова, Є. Холостової та інших. Компетентнісні виміри професії соціальної сфери у своїх наукових доробках також здійснили Т. Веретенко, О. Денисюк, І. Іванова, А. Капська, Л. Тюптя. Фахові вимоги до соціального працівника досліджували І. Мигович, Р. Овчарова, Т. Семигіна, особистість фахівця соціальної сфери – у полі наукового доробку Д. Годлевської, Н. Горішної, Н. Зобенько, А. Кунцевської, та інших. Методологічні й теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності розглянуті в роботах С. Харченко, В. Докучаєвої, Н. Красової, Н. Ларіонової, Д. Разіної, Е. Зеєра, А. Маркової та інших авторів.

Осмилення соціальної компетентності як умови гармонійної взаємодії особистості із соціальним середовищем здійснено у працях В. Байденка, І. Беха, Н. Бібік, В. Гаврилук, І. Зимньої, Н. Калініної, О. Кононко, С. Краснокутської, В. Куніциної, Л. Сохань, А. Флієра, А. Хуторського, В. Шахрай. Утім, зазначимо, увага дослідників у більшій мірі сфокусована на різних вікових групах. Розкриттю формування компетентностей у фахівця соціальної сфери у ЗС України в умовах війни приділено недостатньо. Слід зауважити, що питання соціальної компетентності фахівця у галузі соціальної роботи залишилася поза увагою дослідників і не набула цілісного наукового осмилення. Тому у своїй науковій розвідці ми маємо ціль й завдання провести детальний аналіз поняття соціальної компетентності, **співвіднести її з професійними складовими моделі соціального працівника.**

Методи дослідження: для досягнення мети та реалізації визначених завдань використовувалися такі методи наукового дослідження: теоретичні - аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури, класифікація і систематизація теоретичних та емпіричних даних; анкетування, бесіди, спостереження.

Результати і обговорення. Реалії воєнного часу змінили умови та практики соціальної роботи, відповідно змістивши акценти у затребуваних компетентностях соціальних працівників. В останні роки їх перелік та формування були у фокусі уваги науковців в контексті розробки професійних та освітніх стандартів. З 2019 року на законодавчому рівні МОН України затвердило систему стандартів з кожного рівня освіти за спеціальністю «Соціальна робота». Ці стандарти містять у собі вимоги до компетентності, програмних результатів навчання та системи їх діагностики.

Компетентний соціальний працівник зобов'язаний володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування у ЗС України.

Компетентність представляється інтегральним поняттям, у якому можна виділити кілька рівнів: *компетентність* – як здатність до інтеграції знань і навичок і їх використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюються; *концептуальна компетентність*; *компетентність в емоційній сфері*, в області сприйняття; *компетентність в окремих сферах діяльності*, зокрема у ЗС України. Розглядаючи соціальну роботу як складний процес, що потребує ґрунтовних знань в

різних сферах суспільного життя, слід наголосити, що її ефективність багато в чому залежить від самого соціального працівника, його вмінь, досвіду, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму.

На сьогодні висококваліфікованих спеціалістів соціальної роботи, які могли б професійно здійснювати роботу з діагностики і прогнозування соціальних процесів у війську в умовах воєнного стану, надавати профілактичну, соціалотерапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним категоріям військовослужбовців у ЗС України не вистачає. Це значною мірою пояснюється тим, що професійна підготовка фахівців соціальної роботи для військ тільки розпочалася у Національному університеті оборони України, Військовому інституті ВІКНУ ім. Тараса Шевченка і пов'язана із певними труднощами, які зумовлені, насамперед, відсутністю як практичного досвіду роботи в цій галузі, так і вагомих науково-методичних розробок з актуальних питань соціальної роботи і відповідної підготовки викладачів у даній сфері.

Головним вектором у підготовці фахівців соціальної сфери ЗС України на сьогоднішній день без сумніву є *освіта*, що передбачає впровадження інноваційних процесів, перегляду традиційних підходів до формування особистості фахівця, його особистісного розвитку та соціальної адаптації. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» одним із чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, є шкода, завдана бойовими діями, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією. Згідно з Указом Президента України від 24.12.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан у відповідь на початок російсько-української війни. У зв'язку з бойовими діями, які веде росія проти України, органи місцевого самоврядування зіткнулись з проблемою, в тому числі, забезпечення надання якісних соціальних послуг своїм громадянам.

Проблема забезпечення кадрами потрібної компетентності соціальних служб органів військового управління, у військових частинах в умовах воєнного стану залишається актуальною для ЗС України.

Соціальна робота належить до виду діяльності, яка виникла у другій половині XIX століття і розвивається на основі потреби сучасного суспільства щодо створення оптимальної системи соціальної допомоги

населенню, соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Для здійснення цієї діяльності, досягнення визначеної мети у ЗС України створені відповідні органи управління, яким необхідно мати професійно підготовлені кадри

Соціальний працівник - це фахівець з вищою освітою у сфері соціальної роботи, який вміє її організувати та надає соціальні послуги; це соціолог, соціальний психолог та менеджер, що налагоджує роботу з людьми; соціальний педагог і консультант з соціальних питань; посередник між державою, бізнесом і суспільством; конфліктолог, який вміє вести переговори, здійснювати консультативну діяльність, сприяти врегулюванню конфліктних ситуацій; експерт з соціальних проблем окремих людей і різних груп, здатний захищати їх права та інтереси; фахівець із планування й впровадження соціальних послуг у державних та недержавних організаціях, експерт з управління проектами в українських та міжнародних лікувально-оздоровчих центрах, благодійних фондах.

Отже, соціальний працівник - професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні її види. Перш за все, це людина що здатна організувати соціальну роботу у військових колективах різного рівня (тактичний, оперативний та стратегічний), людина, яка внаслідок своїх посадових і професійних обов'язків надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою людей проблем, що виникають у них. Тобто у широкому розумінні це фахівець, що усвідомлює, що соціальна робота як сфера діяльності або коло питань, має широкі та глибокі знання та досвід, що дозволяють йому судити про щось компетентно, висловлювати обґрунтовані авторитетні судження. З іншого боку, компетентність може розглядатися як здатність випускника ЗВО (ВВНЗ) успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Закон України «Про освіту», ст. 1-а).

Випускник ВВНЗ за будь якою спеціальністю (тактичного, оперативного та стратегічного рівнів) має бути здатним соціалізуватися, а випускник за спеціальністю «соціальна робота», додатково має бути здатним:

- вміло оперувати законами України, знати правові аспекти соціального захисту;
- створювати програми та механізми виходу із кризових ситуацій;
- уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси людини;
- забезпечувати якісне обслуговування клієнтів у різних соціальних закладах;

- аналізувати й оцінювати соціальні процеси і суспільні проблеми;

- створювати “мережу допомоги” та керувати процесом допомоги. Таким чином, офіцери - випускники усіх рівнів військової освіти мають бути компетентними у цьому важливому напрямку їх діяльності.

Соціальній роботі у збройних силах більшості провідних держав світу приділяється велика увага. Так керівництво США розглядає дотримання соціально-правового статусу військовослужбовців як обов'язкову умову, яка сприяє тому, щоб служба в збройних силах вважалася найпрестижнішою та привабливою діяльністю.

У ФРН, Великобританії, Франції та Польщі військовослужбовці мають широкі соціальні гарантії та можливості для захисту своїх соціальних прав. Система їх матеріального забезпечення характеризується гнучкістю й пристосованістю до змін та інфляційних процесів. Для цих країн характерний комплексний підхід до розв'язання проблем соціального характеру у сфері оборони: забезпечення компенсацій у зв'язку зі специфікою військової служби та рівня доходів, вищого за середній у країні, щоб гарантувати не лише кількісне, а й якісне комплектування збройних сил.

Для зазначеної роботи у ЗС країн НАТО передбачено відповідні сили та засоби. Так базова організаційна структура штабу тактичної ланки включає підрозділ особового складу (S1). Він призначений для організації і ведення кадрової роботи, морально-психологічного впливу (МПВ) на особовий склад та забезпечення комплектування підрозділів особовим складом. Його основними завданнями є: організація та ведення обліку бойового і чисельного складу; збір, узагальнення, аналіз та відображення даних щодо укомплектованості особовим складом та стан морально-психологічного забезпечення підрозділів; організація планування комплектування і поповнення підрозділів особовим складом; проведення розрахунків, підготовка та надання пропозицій командирів для вироблення варіанту бою (дій); участь у розробленні бойових документів в частині, що стосується морально-психологічного забезпечення та комплектування особовим складом; організація та здійснення морально-

психологічного забезпечення підрозділів; збір, вивчення, аналіз та відображення соціально-політичної обстановки в районі постійної дислокації підрозділів та районі ведення бою (дій); ведення обліку радіоактивного опромінювання особового складу; підготовка і надання у вищий штаб донесень з обліку особового складу, озброєння і бойової техніки. Крім того, на штаб покладається персональний облік втрат в особовому складі, контроль за дотриманням правил поховання загиблих у бою і померлих військовослужбовців, облік місць їх поховання і оповіщення про це військових комісаріатів або сімей. Таким чином, в одному підрозділі зосереджено усю роботу з людьми, відповідальність за її результати та запроваджується єдність у роботі штабів різних ланок управління, їх взаємосумісність із штабами збройних сил країн – членів НАТО.

Для України є корисним досвід зазначених європейських країн. Соціальна робота у ЗС України організується і проводиться з метою створення соціальних умов для ефективного виконання особовим складом своїх службових обов'язків в ході бойової діяльності військ (сил); практичної реалізації соціальних гарантій військовослужбовців і членів їх сімей, передбачених законами та іншими нормативно-правовими актами.

Компетентності, які набуваються під час навчання в ВВНЗ:

здатність організувати соціальну роботу у військах (силах);

здатність організувати моніторинг соціальних процесів у військових частинах (підрозділах) та прогнозувати їх зміни, вивчати та аналізувати соціальні потреби і запити особового складу, запобігати виникненню випадків соціальної напруженості у військових колективах та нейтралізувати їх;

здатність визначати межі компетенції та повноважень посадових осіб органу військового управління (військової частини) щодо вирішення соціальних проблемних питань особового складу;

формулювати пропозиції командирам (начальникам) з питань своєчасного реагування на потреби та запити військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Результати навчання:

вміти організувати соціальну роботу у військах (силах), військових частинах (підрозділах);

організувати моніторинг соціальних процесів у військових частинах (підрозділах) та прогнозувати їх зміни; вивчати та аналізувати соціальні потреби і запити особового складу; запобігати виникненню випадків соціальної напруженості у військових колективах та нейтралізувати їх.

Він також має визначати межі повноважень посадових осіб органу військового управління (військової частини) щодо вирішення соціальних проблемних питань особового складу, формулювати пропозиції командирам (начальникам) з питань своєчасного реагування на потреби та запити військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Професійна компетентність може розглядатися і як комплексний показник, що характеризує професійний рівень фахівця, і як сукупність певних професійних і особистісних якостей фахівця, необхідних йому для здійснення ефективної діяльності. У статті ми спираємось на визначення компетентності як інтегральної характеристики, що визначає здатність фахівця вирішувати професійні завдання, використовуючи знання, життєвий та професійний досвід, спираючись на власні цінності та здібності.

Необхідно завжди пам'ятати, що від рівня професійної компетентності фахівця соціальної роботи багато в чому залежить її ефективність, якість військової служби.

ефективно використовувати принципи та методи соціальної діагностики для вивчення соціальних процесів, визначення проблемних питань соціального характеру.

аналізувати стан нормативно-правової бази соціального та правового захисту військовослужбовців, членів їх сімей, працівників ЗС України, надавати пропозиції щодо потреби у внесенні змін до нормативно-правових актів.

вести соціальний паспорт військової частини (підрозділу).

організувати проведення заходів соціальної адаптації військовослужбовців та членів їх сімей до умов провадження військової служби у військовій частині (підрозділі), а також до цивільного життя перед звільненням.

опрацьовувати звернення громадян, готувати в межах компетенції відповіді на звернення.

Важливою компетентністю також є здатність здійснювати моніторинг,

прогнозувати динаміку розвитку соціальних процесів у військовій частині (підрозділі), визначати шляхи вирішення основних проблем військових підрозділів (колективів), виявляти та забезпечувати соціальну підтримку осіб, які потребують додаткового соціального захисту.

Розглянемо компетентності соціального працівника загального профілю у США (Рада США з освіти у галузі соціальної роботи).

1. Уміння виявляти та оцінювати ситуацію, коли вимагається розпочати, посилити, відновити, захистити чи довести до логічного завершення стосунки між людьми чи соціальними інститутами.

2. Уміння оцінювати проблему, поставлену мету і способи її досягнення, вміти розробити план дій, який сприяє відновленню або розвитку життєвих ресурсів і благополуччя людини.

3. Уміння стимулювати індивіда до розв'язання проблем, уникнення стресів, здатності до розвитку.

4. Уміння бути посередником між клієнтами та організаціями, структурами, що забезпечують людей ресурсами, послугами і можливостями.

5. Уміння ефективно втручатися у процес розв'язання проблем найбільш дискримінованих і вразливих верств населення.

6. Уміння сприяти ефективному й гуманному функціонуванню систем, організацій, які забезпечують людей послугами, ресурсами і можливостями.

7. Уміння браги активну участь у створенні нових систем послуг, ресурсів і можливостей, враховуючи запити споживачів послуг, прагнути нейтралізувати ті організації, які стали перешкодою для споживачів послуг.

8. Уміння оцінювати ступінь втручання і досягнутих змін.

9. Уміння постійно оцінювати своє професійне зростання і розвиток шляхом аналізу поведінки і набутих навичок.

10. Уміння сприяти вдосконаленню послуг, розвиваючи базу професійних знань і підтримуючи стандарти й етичні норми професії.

Такий системний погляд на результат компетентностей дозволяє спрямовувати діяльність соціального працівника на досягнення визначених цілей. Він має **вміти**: • аналізувати реальний стан соціальної роботи; • формувати особистісне бачення процесу становлення та

розвитку спеціаліста з соціальної роботи; • виявляти та досліджувати соціальні проблеми у суспільстві, місті, групі чи в окремих клієнтів; • застосовувати інтерактивні й аналітичні навички для вирішення проблем різних рівнів; • правильно обирати методи та технології надання допомоги клієнтам відповідно до їх проблем і потреб; • вибудовувати професійну дистанцію при роботі з клієнтами; • працювати з людьми різних вікових, професійних, соціальних, груп, а також із людьми, що мають особливі потреби; • адекватно застосовувати етичні принципи соціальної роботи; • користуватися різноманітними інформаційними ресурсами соціальної роботи з метою підвищення особистого освітньо-кваліфікаційного рівня.

Наведемо деякі розуміння вітчизняних вчених поняття *«соціальна компетентність особистості»*. В. Шахрай розглядає його як цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність соціальних знань, умінь, цінностей, досвіду, що забезпечують гармонійну взаємодію людини і суспільства (насамперед шляхом засвоєння провідних соціальних ролей, ефективного вирішення соціально-проблемних ситуацій), самореалізацію та соціальну творчість, відображаючи якісний ступінь соціалізованості індивіда (Шахрай, 2012, с. 53).

На думку дослідниці Л. Лепіхової, під соціальною компетентністю в психологічній науці розуміється наявність упевненої поведінки, при якій різні навички відносин з людьми є автоматизованими й дають можливість мобільно змінювати свою поведінку залежно від ситуації. В основі складових цієї якості виділяються: здатність брати на себе відповідальність, брати участь у прийнятті рішень і регулювати конфлікти у різнокультурному суспільстві, що включає в себе розуміння відмінностей між культурами, повагу та здатність жити з людьми інших культур, бажання і здатність до саморозвитку й самонавчання (Лепіхова, 2004).

Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній (Даценко, 2012, с. 30). Серед інших виокремлюють соціальну компетентність особистості. Остання охоплює різні сфери людської діяльності: навчальну, професійну, власне соціальну взаємодію, є однією з істотних передумов продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх її проявах. Сьогодні формування соціально компетентної особистості постало як одне з головних завдань успішного функціонування сучасного суспільства та важливий спосіб реалізації індивіда в соціальному бутті, становлення його суб'єктності.

Професійна компетентність визначається не просто як сума знань, необхідних для надання професійної допомоги і послуг окремим особам, групам, організаціям, громадянам, а як певний рівень професіоналізму, невіддільний від сукупності особистісних якостей психологічних характеристик, які сприяють створенню індивідуального «професійного почерку», професійного стилю. Компетентність слід розглядати як характеристику, що визначає здатність фахівця вирішувати професійні завдання, використовуючи знання, життєвий та професійний досвід, спираючись на власні цінності та здібності.

Необхідно зрозуміти яка ж структура професійної компетентності спеціаліста соціальної сфери. Одні наголошують на компетентності сприйняття, взаємодії, комунікабельності, інші вважають, що професійна компетентність соціальних працівників – це соціально-педагогічні знання і уміння, соціально-наукові знання та професійним інструментарієм.

За основу можна взяти визначення професійної компетентності соціального працівника американськими вченими, котрі вважають, що вона є поєднанням кількох видів: наукової, інструментальної, інтегративної, адаптативної та комунікативної (класифікація за напрямками діяльності).

Прихильники теоретичної підготовки, на базі якої відточуються практичні навички під час діяльності в реальних умовах, науковці Великобританії виокремлюють три групи умінь і навичок: комунікативні, інструментальні, аналітичні.

На сьогодні фахівець соціальної сфери виконує свої ролі, працюючи в соціальних службах установ, органів управління, військових частин, підприємств і організацій різних відомств, в освітніх, культурних і медичних установах, будинках, мікрорайонах або зонах соціального обслуговування сімей, а також займаючись приватною практикою. Дії фахівця в його професійних ролях представляють сукупність конкретних операцій, необхідних для реалізації цілого ряду професійних функцій.

Карпенко О. зазначає, що соціальний працівник реалізовує названі функції не лише при роботі з окремим клієнтом, а й у роботі з групою, громадою за місцем проживання, національними меншинами, з певними

категоріями населення, лікарнях, центрах реабілітації, у притулках і відділеннях соціальної допомоги (Карпенко, 2007, с. 157). Це спеціаліст, який може працювати на різних рівнях реалізації соціальної політики держави – на рівні управління, матеріально-технічного і правового забезпечення, освіти, охорони здоров'я і безпосередньо практики соціальної роботи. Крім того, соціальний працівник має бути учасником спільної діяльності, організатором цієї діяльності, він своєрідний духовний наставник, який веде людину протягом тривалого часу, здійснює супровід, піклується про формування суспільних цінностей в соціумі. Одночасно він і соціальний терапевт, попереджуючий та вирішуючий конфліктні ситуації. Це дозволяє говорити про фахівця соціальної сфери, як про цілісний суб'єкт професійної діяльності. Структура особистісного потенціалу при цьому включає такі компоненти:

- а) професійні знання, вміння і навички (кваліфікаційний матеріал);
- б) інтелектуальні здібності (освітній потенціал);
- в) працездатність (психофізіологічний потенціал);
- г) креативні здібності (творчий потенціал);
- д) готовність до співпраці і взаємодії (комунікативний потенціал);
- е) ціннісно-мотиваційна сфера (морально-етичний потенціал).

Особливої уваги заслуговує така властивість, як спрямованість особистості на іншу людину. Професійні важливі особистісні якості соціального працівника:

- здатність стати лідером;
- життєвий оптимізм;
- гарна пам'ять та здатність навчати інших.

Холостова Е. виділяє три групи особистісних якостей соціального працівника [2]:

- психологічні характеристики, що являються елементом здатності до даного виду діяльності;
- психолого-педагогічні якості, орієнтовані на вдосконалення соціального працівника як особистості;
- психолого-педагогічні якості, направлені на створення ефекту особистісної харизми.

Сьогодні проблеми забезпечення кадрами відповідної компетентності соціальних служб не приділяється достатньо уваги як у науковому полі, так і в публічному обговоренні. Метою підготовки фахівців із соціальної роботи в умовах війни є забезпечення кадрами системи соціальних служб на всіх рівнях, що зараз відчутно трансформується через зміни, спричинені війною та її наслідками.

Про розуміння важливості спонукання людей до захисту (битися, йти в бій) за державу у 1802 році наголошував Наполеон Бонапарт: «Потрібно вказати їм напрям и мати засіб це зробити». Напрямок визначає політика, а засобом є соціальна робота. Також до значимих внутрішніх стимулів відносять можливість постійного прояву самостійності, ініціативи і творчості в роботі. До зовнішніх стимулів належить суспільне визнання важливості професії соціального працівника, усвідомлення необхідності її здійснення для підвищення соціального здоров'я і благополуччя громадян, прояв поваги з боку оточуючих.

Отже, професійна компетентність фахівця із соціальної роботи обумовлена сукупністю його професійних знань, умінь, навичок; комплексом психологічних особливостей та професійно важливих якостей та здібностей. Здатність досягати найвищих успіхів в професійній діяльності багато в чому залежить від самооціночних здібностей (самоконтроль, самовдосконалення, самоосвіта). Фахівець повинен бути психологічно готовим до діяльності в соціальній сфері, мати сформоване професійне мислення, вміння самостійно аналізувати конкретну ситуацію, оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані.

Висновки. 1. Результати дослідження дозволяють дійти висновку, що для досягнення мети соціальної роботи у військових колективах, її ефективний вплив

на бойову діяльність військ потрібен системний підхід, що включає створення структур, які зосереджують усю роботу з людьми в одному підрозділі (на кшталт S1) та перегляд змісту компетентностей у ВВНЗ, які мають визначені цілі (уміння оцінювати ступінь втручання і досягнутих змін). І саме це потрібно враховувати при створенні сучасних компетентнісних моделей.

2. Розробка компетентнісної моделі фахівця в сфері соціальної роботи стимулює подальші зміни в системі вищої військової освіти, перш за все щодо модернізації змісту і технологій навчання. Соціальний працівник, який не одержав спеціальних і наукових знань щодо роботи з тією чи іншою категорією населення (військового колективу), не може приступати до професійної діяльності. Однак при наявності необхідних знань, фахівець повинен удосконалювати свої практичні навички, оскільки об'єкт на який спрямована діяльність постійно змінюється.

3. Завдання фахівця із соціальної роботи полягає у тому, щоб допомогти людині, що опинилася в скрутному становищі, знайти себе, своє місце в нових соціальних відносинах, і комунікації є важливим інструментом у цьому процесі.

Отже, компетентність є визначною умовою успіху діяльності соціального працівника та показником його можливостей. Поняття «компетентність соціального працівника» складається з наявних у майбутнього фахівця соціальної сфери професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, вміння застосовувати здобуті знання, вміння та навички на практиці. Рівень компетентності соціального працівника визначається ступенем сформованості всіх цих елементів, їх вдалому поєднанні.

Перспективи подальших досліджень. Соціальна робота відіграє важливу роль в реабілітації учасників бойових дій, тому важливо досліджувати та розвивати цей важливий напрямок роботи. На наш погляд, нові розвідки доцільно спрямувати на розроблення сучасної Концепції розвитку соціальної роботи у ЗС України.

Список використаних джерел

1. Андрющенко, А., & Горбунова-Рубан, С. (2019). Підготовка соціальних працівників в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. (8), 35–40. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/12776>
2. Герасименко, О. В. & та ін. (2023). Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник. Київ.: НДЦГП ЗС України, 130 с.

3. Гусак, Н. Є., & Нескородяна, О. П. (2016). Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. *Наукові записки НаУКМА*. (188). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a47cba95-ac1f-4740-80ed-2648751abd0a/content>
4. Загребельний В., (2023). Триває підготовка до першого набору курсантів за фахом «Соціальна робота у військах (силах)». URL: <https://armyinform.com.ua/2023/07/03/tryvaye-pidgotovka-do-pershogo-naboru-kursantiv-za-fahom-soczialna-robotu-u-vijskah-sylah/>
5. Загребельний В., (2023). Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх сімей – це питання, яке завжди на часі. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/>
6. Карпенко, О. Г. (2007). Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти. [Монографія]. Дрогобич : Коло. 374 с.
7. Логвінова, О., & Рассказова, О. (2021). Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*, (2 (7)), 61–72.
8. Мак Кензі Б., (2003, 5–7 червня). До питання проведення ефективної практичної соціальної роботи в Україні: існуючі проблеми освіти в галузі соціальної роботи. *Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи*. матер. Міжн. наук.-практ. конф., 2003, Львів, 10–20.
9. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 17.01.2019р. №2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2001. ст. 213.
10. Садрицька, С. В. (2022). Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*, (12). 14–23. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-02>
11. Семигіна, Т. В., & Пожидаєва, О. В. (2020). Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук : колективна наукова монографія*. Вінниця, 47–63.
12. Шахрай, В. М., (2012.) Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. (7 (242), Ч.ІІ. 53–59.
13. Hassan, A. (2012). Social work practice with the military. *John Wiley & Sons*, 412 p.
14. Munson, C. (1999). Social work practice in the military. London and New York: Routledge, 358 p.
15. Rubin, A. (2013). Handbook of military social work. *John Wiley & Sons*, 608 p.

References

1. Andriushchenko, A., & Horbunova-Ruban, S. (2019). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. [Training of social workers in Ukraine: problems and ways to solve them]. *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiolohii ta sotsialnoi roboty*. (8), 35–40. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/12776> (in Ukrainian)
2. Herasymenko, O. V. & ta in. (2023). Sotsialnyi suprovod viiskovosluzhbovcziv Zbroinykh Syl Ukrainy ta chleniv yikh simej: praktychni aspekty diialnosti posadovykh osib viiskovykh chastyn, terytorialnykh tsentriv komplektuvannia ta sotsialnoi pidtrymky [Social support of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and members of their families: practical aspects of the activities of officials of military units, territorial centers of recruitment and social support]: metodychnyi posibnyk. Kyiv.: NDTsHP ZS Ukrainy, 130 s. (in Ukrainian)
3. Husak, N. Ye., & Neskordiana, O. P. (2016). Viiskovi sotsialni pratsivnyky v Spoluchenykh Shtatakh Ameryky [Military social workers in the United States of America]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. (188). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a47cba95-ac1f-4740-80ed-2648751abd0a/content> (in Ukrainian)
4. Zahrebelnyi V., (2023). Tryvaie pidhotovka do pershoho naboru kursantiv za fakhom «Sotsialna robota u viiskakh (sylakh)» [Preparation for the first recruitment of cadets in the specialty "Social work in the military (forces)" continues] URL: <https://armyinform.com.ua/2023/07/03/tryvaye-pidgotovka-do-pershogo-naboru-kursantiv-za-fahom-soczialna-robotu-u-vijskah-sylah/> (in Ukrainian)
5. Zahrebelnyi V., (2023). Sotsialna pidtrymka viiskovosluzhbovcziv ta yikhnikh simej – tse pytannia, yake zavzhdy na chasi [Social support for servicemen and their families is a question that is always timely]. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/22/soczialna-pidtrymka-vijskovosluzhbovcziv-ta-yihnih-simej-cze-pytannya-yake-zavzhdy-na-chasi/> (in Ukrainian)
6. Karpenko, O. H. (2007). Profesiina pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh universytetskoï osvity: naukovo-metodychnyi ta orhanizatsiino-tekhnologichnyi aspekty [Professional training of social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects]. [Monohrafiia]. Drohobych : Kolo. 374 s. (in Ukrainian)
7. Lohvinova, O., & Rasskazova, O. (2021). Sotsialna robota z viiskovosluzhbovcivamy ta yikhnimy simiamy v umovakh tryvaloho konfliktu na skhodi Ukrainy [Social work with military personnel and their families in the conditions of the long-term conflict in the east of Ukraine]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, (2 (7)), 61–72. (in Ukrainian)

8. Mak Kenzi B., (2003, 5–7 chervnia). Do pytannia provedennia efektyvnoi praktychnoi sotsialnoi roboty v Ukraini: isnuvachi problemy osvity v haluzi sotsialnoi roboty [On the issue of effective practical social work in Ukraine: existing problems of education in the field of social work]. Reformuvannia sotsialnykh sluzhb v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy: mater. Mizhn. nauk.-prakt. konf., 2003, Lviv, 10–20. (in Ukrainian)
9. Pro sotsialnu robotu z simiamy, ditmy ta moloddu: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019r. №2671-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. st. 213. (in Ukrainian)
10. Sadrytska, S. V. (2022). Profesiini kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv: zmina prioritetiv v umovakh viiny [Professional competencies of social workers: changing priorities in war conditions]. SOCIOPROSTIR: mizhdystsiplinaryni elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty., (12). 14–23. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-02> (in Ukrainian)
11. Semyhina, T. V., & Pozhydaieva, O. V. 2(020). Formuvannia kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv: mizhnarodna ta lokalna praktyka [Formation of competences of social workers: international and local practice]. Rerezentatsiia osvity dosiahnen, mas-media ta rol filolohii u suchasni systemi nauk : kolektyvna naukova monohrafiia. Vinnytsia, 47–63. (in Ukrainian)
12. Shakhrai, V. M., (2012.) Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti osobystosti yak umovy yii yakisnoi vzaiemodii z suspilstvom [The formation of the social competence of an individual as a condition for its high-quality interaction with society]. Visnyk LNU im. T. Shevchenka. (7 (242), Ch.II. 53–59. (in Ukrainian)
14. Munson, C. (1999). Social work practice in the military. London and New York: Routledge, 358 p.
15. Rubin, A. (2013). Handbook of military social work. John Wiley & Sons, 608 p.

Summary

FORMATION OF SOCIAL WORK SPECIALIST COMPETENCES IN WAR CONDITIONS

Aleshchenko V. Doctor of Psychological Sciences, Professor, Honored Worker of the Social Sphere of Ukraine, National Defense University of Ukraine

Medvedev V. Candidate of Military Sciences, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, National Defense University of Ukraine

Introduction. The article reveals the formation of social work specialist competencies in the Armed Forces of Ukraine in war conditions. Competence is considered as a holistic integrative personal formation, a set of social knowledge, skills, values, experience, which ensure harmonious interaction of a person in uniform and the society. The features of social work as an applied activity in the Armed Forces of Ukraine are highlighted.

Purpose. The aim of the article is to analyze trends and factors that affect the in-demand competencies of social workers and intensify the scientific discussion on the reformatting of professional and educational standards.

Methods. To achieve the goal and to implement the defined tasks, the following methods of scientific research were used: theoretical - analysis, synthesis, comparison, generalization of scientific literature, classification and systematization of theoretical and empirical data; questionnaires, conversations, observations.

Originality. The article presents a detailed analysis of the concept of social competence with correlation to the professional components of the social worker model.

Conclusion. It is established that the specific personal properties of a social worker, which are necessary for him to carry out successful professional activities in war conditions, are identical to the characteristics and main components of social competence. Proposals are developed for the formation of professional competence of a social worker in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: social work; social worker; competence; social competence; professional competencies; professional and personal qualities; methods and technologies of social work.

Концептуалізація, моделювання – Алешенко В.І.

Методика, формальний аналіз – Медведєв В.К.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 12.02.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 24.04.25.

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.